

O'QUVCHILARNING O'Z-O'ZINI BAHOLASH USULLARI ORQALI MUSTAQIL BILISH FAOLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Kirgizova Nigora Azimjon qizi

Namagan davlat pedagogika instituti magistranti

Gmail: tuxtamurodovazizbek@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18277237>

Kirish

Zamonning keskin talablari shundan darak beradiki, bugungi dunyada inson qobiliyatining eng qadrli jihatlaridan biri – o'z-o'zini rivojlantirish va doimiy o'sish istagi hisoblanadi. Axborot texnologiyalarining zabardor sur'atlari, bilimlar bazasining doimiy yangilanishi va avvalgi ma'lumotlarning tez eskirishi insonni hayot bo'yi o'rganuvchi, o'z ta'lim yo'lini mustaqil boshqara oluvchi va o'z bilimlarini tanqidiy baholay oluvchi mavqega majburan olib chiqdi. Bugungi raqobatbardosh shaxs, nafaqat mavjud bilimlar bilan emas, balki yangi bilimlarni izlash, o'zlashtirish va qayta ishlash ko'nikmasiga ega bo'lishi shart.

Boshlang'ich ta'lim, shubhasiz, shaxs shakllanishidagi eng nozik va hal qiluvchi bosqichdir. Bu – nafaqat savod o'rgatish, balki bolaning dunyoga bo'lgan qiziquvchanlik hissini saqlab qolgan holda, uni savol so'rash, manba topish, ma'lumotlarni saralash va mustaqil xulosa chiqarish go'zal san'atiga yo'naltiradigan davr. Ana shu asosiy maqsadlarga erishishning muhim sharti – o'quvchilarda mustaqil bilish faolligini yoki boshqacha qilib aytganda, ularning o'z ta'lim jarayoniga faol, ongli va mas'uliyatli sherik bo'lib kirishish qobiliyatini shakllantirishdir.

Asosiy qism

1. O'Z-O'ZINI BAHOLASHNING NAZARIY ASOSLARI

1.1. Konstruktivizm ta'lim nazariyasi

Konstruktivizm ta'lim nazariyasiga ko'ra, bilimlar passiv qabul qilinadigan narsa emas, balki har bir shaxs tomonidan faol ravishda quriladigan va shakllantiriladigan jarayondir. Bu nazariya o'z-o'zini baholashni bilim olish jarayonining ajralmas qismi sifatida ko'radi. O'quvchilar o'z tajribalari, oldingi bilimlari va jamiyat bilan o'zaro ta'siri orqali yangi tushunchalarni shakllantiradilar. O'z-o'zini baholash ushbu jarayonni ongli boshqarish, o'z bilim qurilishini monitoring qilish va zarur yo'nalish o'zgartirishlarni amalga oshirish imkonini beradi. Konstruktivizmda o'qituvchi to'g'ridan-to'g'ri bilim beruvchi emas, balki o'quvchilarning bilim qurish jarayonini qo'llab-quvvatlovchi vositachi rolini o'ynaydi.

1.2. Metakognitiv nazariya

Metakognitiv nazariya o'quvchilarning o'z bilish jarayonlari haqida fikr yuritish qobiliyatiga e'tibor qaratadi. Bu nazariya ikki asosiy komponentni o'z ichiga oladi:

- Metakognitiv bilim: O'z kognitiv jarayonlari haqidagi bilim (o'zim qanday o'rganishim samarali, qanday vaziyatlarda qiyinchiliklarga duch kelaman)
- Metakognitiv nazorat: O'rganish jarayonini rejalashtirish, monitoring qilish va baholash

O'z-o'zini baholash metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biridir. Bu orqali o'quvchilar nafaqat "nima"ni, balki "qanday" o'rganayotganlarini ham anglashadi va o'z o'rganish strategiyalarini optimallashtiradilar.

1.3. Motivatsion nazariyalar

O'z-o'zini baholash ichki motivatsiyani rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bir qator motivatsion nazariyalar shuni ko'rsatadiki:

- O'zini anglash nazariyasi: Odamlar o'z qobiliyatlarini va natijalarini real baholash orqali o'z motivatsiyalarini boshqaradilar
- Maqsadlar nazariyasi: O'z-o'zini baholash o'quvchilarga o'z maqsadlarini belgilash va ularga erishish darajasini kuzatish imkonini beradi
- O'zini band qilish nazariyasi: O'quvchilar o'z faoliyatini baholash orqali o'z ta'sir doirasini kengaytiradilar va bu ularning motivatsiyasini oshiradi

2. O'Z-O'ZINI BAHOLASHNING PSIXOLOGIK JIHLARI

2.1. O'z Qobiliyatlarini real baholash ko'nikmasi

Bu ko'nikma o'quvchilarga o'z kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga, haqiqiy qobiliyat darajasini baholashga yordam beradi. Realistik o'z-o'zini baholash quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- O'z bilim va ko'nikmalarini obyektiv baholash
- O'z rivojlanish ehtiyojlarini aniqlash
- Muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizlik sabablarini tahlil qilish
- O'ziga nisbatan adolatli va konstruktiv munosabatda bo'lish

2.2. Intellektual Mustaqillikni Rivojlantirish

O'z-o'zini baholash intellektual mustaqillikni quyidagi yo'llar orqali rivojlantiradi:

- O'z fikrlash jarayonlarini tahlil qilish qobiliyati
- Tashqi baholovchilarga qaramlikni kamaytirish
- O'z qarorlarini asoslash va himoya qilish
- Muammolarni mustaqil hal qilish ko'nikmalari

2.3. Mas'uliyat hissini shakllantirish

O'z-o'zini baholash orqali o'quvchilar:

- O'z ta'lim natijalariga nisbatan mas'uliyat hissini rivojlantiradilar
- O'z harakatlari va qarorlarining oqibatlarini anglashadi
- O'z rivojlanishi uchun faol choralar ko'rishni o'rganadilar
- Ta'lim jarayoniga faol ishtirok etish hissini rivojlantiradilar

2.4. O'qishga bo'lgan ichki motivatsiyani oshirish

O'z-o'zini baholash quyidagi vositalar orqali ichki motivatsiyani oshiradi:

- Shaxsiy maqsadlarga erishishni his qilish
- Rivojlanishni ko'rish va buni qadrlash
- O'z qobiliyatlariga ishonch hosil qilish
- O'z-o'zini rag'batlantirish va mukofotlash

3. O'Z-O'ZINI BAHOLASHNING AMALIY USULLARI

3.1. Portfolio (Portfolio Assessment)

Portfolio - bu o'quvchining ma'lum vaqt oralig'idagi ishlarini, rivojlanishini va yutuqlarini aks ettiruvchi hujjatlar to'plami. U quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Tanlov erkinligi: O'quvchi o'z eng yaxshi ishlarini tanlash huquqiga ega
- Refleksiya: Har bir asar qo'shilishi bilan o'quvchi o'z ishi haqida fikr yozadi
- Rivojlanish ko'rsatkichlari: Vaqt o'tishi bilan progressni ko'rish imkoni
- Ko'p qirralilik: Turli formatdagi materiallarni (matn, rasmlar, audio, video) birlashtirish

3.2. O'z-o'zini baholash varaqalari

Bu usul o'quvchilarga aniq mezonlar asosida o'z ishlarini baholash imkonini beradi:

- Aniqlik: Baholash mezonlari aniq va o'lchanuvchi bo'ladi

- Bosqichma-bosqich: Har bir bosqich uchun alohida baholash
- O'ziga xoslik: Har bir topshiriq uchun maxsus varaqalar
- Qiyosiy tahlil: Oldingi baholashlar bilan solishtirish

3.3. Kundalik (Learning Journal)

O'quv kundaligi - bu o'quvchining o'rganish tajribasi haqida muntazam yozadigan daftari:

- Kundalik yozuvlar: Har kunlik o'rganish tajribasi
- Fikrlash jarayoni: Qiyinliklar va ularni yengish yo'llari
- Shaxsiy o'zgarishlar: O'rganishga nisbatan munosabatdagi o'zgarishlar
- Kelajak rejalari: Keyingi qadamlar haqida fikrlar

Xulosa

O'z-o'zini baholash usullarini qo'llash nafaqat akademik yutuqlarni oshiradi, balki o'quvchilarni umrbod o'rganuvchi, mustaqil fikrlovchi va ijodiy shaxslar sifatida shakllantirishga yordam beradi. O'quvchilarning mustaqil bilish faolligini o'z-o'zini baholash orqali rivojlantirish g'oyasi zamonaviy ta'limning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Talab qilinadigan zamonaviy kompetensiyalarni shakllantiradi: 21-asr ko'nikmalari – tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, o'z-o'zini boshqarish – aynan o'z-o'zini baholash orqali rivojlanadi. Individual ta'lim ehtiyojlarini qondiradi: Har bir o'quvchi o'z rivojlanish sur'ati va uslubini anglash, shaxsiy o'quv yo'lini qurish imkoniyatiga ega bo'ladi. Raqamli asrda o'z-o'zini rivojlantirish zaruratiga mos keladi: Axborotlar davrida har bir shaxs umr bo'yi o'rganuvchi bo'lishi va o'z bilimlarini mustaqil baholay olishi shart.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. - Toshkent, 2020.
2. Asmolov A.G. Shaxsni rivojlantiruvchi ta'lim tizimini qurish. - M.: Ma'rifat, 2003.
3. Hattie J. Visible Learning for Teachers. - Routledge, 2012.
4. Yusupov E.N. Pedagogik diagnostika. - Toshkent: O'qituvchi, 2019.